

Ірина Васірук

ГРА НА ДВОХ ПОЛЯХ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

У статті розглядається феномен “історична пам’ять” та здійснено спробу проаналізувати основні проблеми, пов’язані з “війнами пам’яті”.

Ключові слова: історія, історична пам’ять, “війна пам’яті”, синтетична історія, образ минулого.

Ні для кого не є секретом, що сьогодні найбільш активно й плідно розвиваються ті держави, де рівень національної самосвідомості надзвичайно високий, де зберігаються національні традиції і культура, де в пошані власна історична спадщина. Наукову думку цих країн тримають у напрузі питання історичної пам’яті, що слугують творенню принципово нової синтетичної історії. Саме тому для України як держави, що прагне стати поряд із країнами-членами ЄС, особливо актуальним є дослідження феномену історичної пам’яті та створення такої моделі історії, яка б могла найбільш реально відтворити минуле нашої держави, включене у контекст як європейської, так і світової історії. Сьогодні, здолавши цілу низку недоліків у осмисленні українського минулого та розробці окремих дуже гострих тем, які раніше піддавалися справжнім табу, перед нами постала проблема певним чином прилучитися до європейського історичного та історіографічного процесу, стати його частиною. Україна, всупереч незліченним прогнозам західних аналітиків, не розпалася на дві половини, не поринула в громадянську війну чи економічний хаос, попри загальну дисфункціональність корумпованої держави й очевидний занепад пострадянської економіки. Закономірно, отже, що після тривалого скепсису багато хто з-поміж західних спостерігачів відчув певний подив, а відтак і бажання розібратися в цьому дивному українському феномені. Таким чином зростає інтерес до України з боку інших держав. У 1990-х роках відомий американський історик Марк фон Гаген поставив питання – чи має Україна історію, навколо якого зав’язалася справжня дискусія. Вчений прагнув загострити увагу на тому, що в багатьох академічних середовищах наша держава не сприймалася як окремий суб’єкт історичного процесу і, як це не прикро, такі явища спостерігаються й сьогодні. Йошка Фішер – міністр закордонних справ і віце-канцлер Німеччини з 1998 по 2005 рр., зазначає, що “Україна є одним із наріжних каменів, на яких тримається європейський устрій після холодної війни. Європа і Росія зустрічаються в Україні...” [42, с. 5]. У 1997 році навколо перспектив України розгорнулася справжня полеміка, приводом до якої був вихід у світ книги З. Бжезінського “Велика шахова дошка” [3]. В ній колишній радник американського президента з питань національної безпеки охарактеризував нашу країну як “принципово важливий геополітичний центр”, зокрема й тому, що “саме її існування як незалежної держави допомагає трансформувати Росію” [3, с. 56]. “Саме Україна, – як зазначає американська дослідниця Елізабет Понд, – є ключовою державою регіону: Україна може поширити надію на схід або кавказький хаос на захід. Якщо збудеться найгірший сценарій і Україна впаде, вона впаде в руки Росії, додавши нової енергії російському імперіалізму, який остаточно розчавить тамтешні паростки демократії. Але якщо збудеться найкращий сценарій, Україна продемонструє, що західні цінності не такі вже й чужі східним слов’янам... Захід має значно більший вплив у Києві, як у Москві. І мусить використовувати цей вплив розважливо й цілеспрямовано... Винагородою для нас може стати щось більше, ніж принадливий новий ринок в умовах теперішнього споживчого вибуху, і навіть щось більше, ніж надійний буфер проти російських ультранаціоналістів... Нові динамічні зміни в Центральній Європі можуть стати поважним стимулом для нашого

власного підупалого духу демократії” [30]. Нещодавно в рамках проекту “(Ре)інтеграція України до Європи” була видана праця “Україна на шляху до Європи. Проміжні результати Помаранчевої революції” [36], у якій одним із ключових питань є те, якою мірою культурно-історичні константи впливають на зближення України з ЄС. Свої думки з цього приводу висловили авторитетні австрійські, німецькі та норвезькі вчені (Г. Зімон, Ю. Бестерс-Дільгер, Р. Піллінгер, І. Гордий та ін.). Особливо цінним є дослідження А. Каппелера: проаналізувавши газети, журнали та інтернетні публікації з різних областей України за 2005–2007 рр., автор говорить про те, як українці оцінюють вплив інших держав на вітчизняну історію і приходять до висновку, що “колективна пам’ять, погляди на історію й міфи, які стосуються відносин із Росією, Польщею та Австрією, активізуються, здійснюються та використовуються з політичними цілями” [36, с. 287].

Запит на вироблення новопосталою Українською державою політики пам’яті сформувався ще до проголошення незалежності. Для мільйонів її мешканців усвідомлення окремішності вітчизняної історії було підставою для виявлення політичної волі до державного суверенітету.

У добу незалежності українці увійшли з важким тягарем тривалої культурної асиміляції періоду бездержавності. Імперська, а потім і радянська політика пам’яті спричинила глибокі деформації суспільної свідомості громадян України, зокрема колективних уявлень про минуле. Історична пам’ять, попри примус та утиски, передавалася із покоління в покоління, еволюціонувала в межах становлення українського національного проекту [14, с. 42]. Пам’ять стала предметом історичних студій. Одночасно історик опинився у новій ситуації стосунків з суспільством. Щоразу більше науковців стають авторами підручників, членами міжурядових комісій з написання “спільної” історії чи просто державними службовцями (досить згадати Інститути національної пам’яті). Майже остаточно втративши роль “вчителя нації” чи “провідника мас”, історик раптово опинився у становищі лікаря суспільних хвороб, який має до діла з “правильними” і “неправильними” пам’яттями і може впливати на кшталт ідентифікацій не тільки його співгромадян, а й міжнародної спільноти [43].

Соціальний психолог та історик Річард Нед Лейбоу (Дармутський університет, США) підкреслив, що пам’ять (в тому числі й історична) є дуже потужним ресурсом впливу і виділив три її рівні: а) індивідуальна пам’ять кожної окремої особистості, що жила чи живе в добу історичних потрясінь; б) колективна пам’ять, або пам’ять угруповань; в) офіційна [31, с. 4]. Автор пише про динаміку, яка прослідковується при взаємодії цих трьох рівнів: “офіційна пам’ять чинить гранично жорсткий тиск на колективну, а відтак – і на індивідуальну” [31, с. 4]. Результат цього процесу усім нам до болю знайомий – міфічність, деформація історії, яку десятиріччями писали окупанти, перекручування та надмірна суб’єктивність у висвітленні подій як регіонального, так і світового масштабів. Владислав Гриневич наголошує, що “... сьогоднішня модель історичної пам’яті в Україні є гібридною” [31, с. 4]. І це дійсно так, адже поряд із українською національною існує ще й модель радянська, яка і сьогодні, після вісімнадцяти років незалежності нашої держави, є більш, ніж дієздатною.

Протягом останніх років наукову і популярну літературу опанувала тематика “воєн пам’яті” та “воєн поєднання”. Однією з основних тем розмаїтих конференцій і дискусій стали пошуки можливостей написання “спільних” історій на рівні як двосторонніх взаємин, так і загальноєвропейському чи глобальному. Розмірковування про пам’ять не могли не стати також приводом для розмови про забуття. На думку радника голови СБУ з наукових питань Володимира В’ятровича, історична пам’ять – це узагальнююче відображення подій в історичній свідомості. Національна пам’ять відрізняється від професійного історичного знання, вона є завжди актуальною для суспільства [24].

Історична пам’ять не просто створюється в певний момент – вона весь час відтворюється в культурному просторі спільноти і має розглядатися в контексті українського сьогодення: політичного, духовного, соціально-психологічного тощо. Олена Охрімчук – головний консультант відділу забезпечення діяльності Національної ради з питань культури і

духовності та Ради етнонаціональної політики Головної служби гуманітарної політики та з питань збереження національного культурного надбання Секретаріату Президента України – виділяє дві помітні сьогодні групи творців публічної історичної пам'яті – так званих “міфотворців” і “негативістів”. “Міфотворці” доводять, що терени України – це майже колись світової цивілізації. “Негативісти” стверджують, що нині погано від того, що в українській історії ніколи нічого гарного не було і не буде, адже Русь–Україна всі століття йшла від жаху до кошмару, від однієї поразки до іншої [15, с. 64]. Знайти компроміс між цими двома точками зору практично неможливо, більше того, дані явища спричинюють “війну пам'ятей” народу і засвідчують усю складність написання достовірної історії нашої держави, яка органічно переплітатиметься з історією Європи та світу. Провідні українські та закордонні історики наголошують на необхідності створення “позитивної” історії. Про це неодноразово писали Гуревич А. [10], Зарецький Ю. [11], Каппелер А. [16], Мінк Ж. [23], Рікер П. [29], Нора П. [25], Хальбвакс М. [39]. Однак виникають закономірні запитання: як можна створити абсолютно позитивний образ минулого при такій драматичній історії, яку мали усі без винятку регіони нашої держави і як бути з пам'яттю людей, які творили цю історію і можуть відтворити у своїй уяві трагічні сторінки минулого, серед яких голодне дитинство і сирітська юність... Відповісти на дані запитання непросто, при чому тут аж ніяк не обійтися без історичної пам'яті, яка для нас є, передусім, уособленням усіх недоопрацьованих, мало осмислених больових точок. Треба віддати належне Віктору Ющенку, який після років, абсолютно ганебних у розумінні відновлення історичної пам'яті й участі в цьому держави, взявся за тему Голодомору, боротьби ОУН та УПА. Наголосимо ще й на тому, що нова схема “позитивної” європейської історії, яку нам запропонують, може стати надто стерильною, нецікавою для молодих людей, адже передбачається, що заберуть звідти усі конфлікти, усі суперечності, усі клопоти і проблеми, які можуть людей посварити, а просто прийдуть до мінімального консенсусу фактів про минуле, які ні до чийого серця ані розуму не будуть промовляти.

Що можна робити з національною пам'яттю? Формувати, науково вивчати, ретранслювати наступним поколінням? Утім, якщо взяти пам'ять окремої людини, було б дивно, якби хтось мав повноваження її формувати. Науково дослідити свою пам'ять можуть дозволити добровольці в якихось психо-медичних закладах. Ретранслювати ж штучно пам'ять особи слід, коли вона перехворіла на амнезію чи іншу хворобу, пов'язану зі спотворенням природної здатності пам'ятати. Так і з нацією: коли вона видужує, виникає потреба у створенні державного Інституту національної пам'яті. Такі інститути виникли в Литві, Німеччині, Польщі, Чехії, Словаччині, Україні – там, де пам'ять нації тривалий час замовчувалася, допускалася вибірково, заливалася кров'ю й блокувалася хитромудрою пропагандою. Натомість у маси “внедрялась” штучно сформована державна ідеологія. Отже, практики суспільних знань мають відновити пам'ять і “нервові волокна”, якими вона вільно пульсуватиме в колективному мозку зціленого суспільства [24].

Директор Міжнародного центру імені Вудро Вільсона (Вашингтон, США) Блер Рубл заявив, що, на його думку, Україна протягом XX століття мала забагато історії і недостатньо пам'яті [31, с. 4]. З цими словами можна погодитися, якщо взяти до уваги, що головні чинники, які визначили буття українського народу в цей час та набутий ним досвід, зветься колоніалізм, тоталітаризм та геноцид, що були пов'язані з діяльністю на теренах України державних структур Радянської, а перед тим – Російської імперії, а також Австро–Угорщини, Польщі, Угорщини й Румунії. До цього слід додати ще й чинник окупації, пов'язаний як з часами Першої та Другої світових воєн, так і польського владарювання на Галичині після збройного загарбання Західно–Української Народної Республіки. Всі ці чинники, накладаючись один на одного і переплітаючись, мають наслідком строкату й об'єктивно надзвичайно складну для теоретичного осягнення та практичної зміни українську ситуацію, в якій далеко не все є зрозумілим не лише європейським, а й вітчизняним історикам. Власне, йдеться про єдину європейську державну націю, що перебуває у такій нестандартній ситуації. “Відтак, – пише Сергій Грабовський, – і відповіді Україна змушена давати,

виходячи зі свого, на додачу до всього, ще і вельми регіоналізованого – постколоніального, постгеноцидного та посттоталітарного статусу” [9, с. 1].

Кожен народ пам’ятає і відчуває історію по-своєму. Національна пам’ять переробляє та осмислює загальний досвід. Саме тому у кожного народу – своя історія. Звісно, будь-який колективний образ минулого – категорія умовна та абстрактна. Однак ця абстракція втілюється у цілком конкретних речах: в оцінках історичних подій, в культурному житті, у змісті освіти, державній політиці, міжнаціональних та міждержавних відносинах. На жаль, немає такого судді, який зумів би винести минулому незалежний об’єктивний вердикт. Фактично у кожному із багаточисельних образів минулого, породжених національною пам’яттю, можна розгледіти намагання людей виправдати свій народ, і фрагмент історичної істини більше за все прийнятний саме цьому народу і менш помітний його сусідам. Різноманітність історичних оцінок – це реальність, яку немає сенсу змінювати. З нею мало хто рахується, але її необхідно спробувати зрозуміти та прийняти. Сьогодні суперечки на історичну тематику виникають не стільки довкола фактів, скільки навколо різноманітних інтерпретацій цих фактів. Осмислення тієї чи іншої події, явища чи процесу вимагає, перш за все, розгляд їх у конкретному історичному контексті. Візьмемо, для прикладу, події 17 вересня 1939 року. Для поляків це день національної трагедії, коли країна була піддана раптовому вторгненню зі Сходу. Однак для значної частини українців цей день має особливе значення: відбулося об’єднання наших земель в єдине ціле, нехай навіть у рамках СРСР. При цьому і поляки, і українці вправі очікувати один від одного розуміння та поваги до розбіжностей у їх пам’ятях, чого, на жаль, не завжди вдається досягти. Перелік випадків, коли у суперечку вступають пам’яті двох або більше народів, можна продовжувати і далі, адже “Європа, – як слушно зазначає Гедгард Гнаука – це єдність у різноманітності” [8, с. 13].

Таким чином, різні інтерпретації однієї події в країн зі спільним минулим може привести до різноманітних конфліктів та “воєн пам’яті”. Картина значно погіршується, коли така ситуація виникає всередині держави, що спостерігається в Україні після здобуття нею незалежності. З одного боку ми нарешті отримали можливість повноправного повернення в Європу, з іншого ж – перед нами постав цілий ряд нових проблем. Так серед частини українців і досі побутує думка, що незалежність не була нами виборена ціною десятків, сотень тисяч жертв, а “впала з неба”, “дісталася без зусиль”, “була історичною випадковістю” тощо. Навіть правда про УПА складається з двох частин: світлої та темної. Історичні дискусії часто йдуть вздовж вододілу: “кати” – “жертви”.

У масовій свідомості склався стійкий набір стереотипів, пов’язаних із наявністю – реальною або удаваною, всередині самої України свого власного Заходу або Європи – Західної України і Сходу або “внутрішньої Росії” – Східної України. Ці частини відрізняються не лише географічно, а й культурно, світоглядно, що перешкоджає творенню принципово нової української історії, як нерозривної складової європейської. Для кожної частини України характерним є наявність свого Героя, в результаті чого історія перетворюється на чинник, що не консолідує націю, а навпаки, носить роз’єднувальний характер. 22 січня, коли Україна традиційно відзначала День Соборності, відбулася подія, хоча й великою мірою прогнозована, але від того чомусь не менш несподівана. Віктор Ющенко повідомив, що присвоює звання “Герой України” Степану Бандері. Ставлення українців до такого рішення президента є неоднозначним, що яскраво демонструє полярність суспільства, наявність розбіжностей у історичній пам’яті українців, які мешкають по обох берегах Дніпра. Дискусії з цього приводу точаться в інтелектуальному середовищі, ЗМІ. У кожного, як відомо, своя правда, а при такій драматичній історії, яку мали різні регіони нашої держави, просто не можна проігнорувати чи викреслити ту чи іншу її частину. Указ Президента викликав помітну реакцію за кордоном. Показовими були заяви владних кіл Польщі. Так, тодішній міністр канцелярії президента Маріуш Гандзлік наголосив на неоднозначному ставленні поляків до Степана Бандери, а Лех Качинський відкрито висловив обурення стосовно дій Віктора Ющенко [32, с. 4]. У резолюції Європарламенту від 25 лютого 2010 р. у параграфі 19 європейські депутати висловлюють сум з цього приводу, посилаючись

на факт співпраці Степана Бандери з нацистським режимом, і закликають нову українську владу скасувати дану ухвалу [32, с. 4].

Україна XIX століття була відірвана від Заходу і обернена лицем на північ, ткнута носом в глухий кут великоросійської культури й життя. Все українське життя було вивернуте з своїх нормальних умов, історично і географічно сформованої колії й викинуто на великоросійський ґрунт, на потофт і розграфлення [7].

Як наслідок – українці нерідко дають цілком різні, часами діаметрально протилежні відповіді на ті самі за своєю суттю запитання – залежно від того лише, яким чином те чи те запитання сформульоване. Так, наприклад, намагаючись визначити ставлення респондентів до державної незалежності, Інститут соціальної та політичної психології сформулював два запитання. Перше звучало так: “Хоча на шляху нашої державності багато перешкод, я все одно вважаю: Україна повинна бути незалежною”. Погодився з цим твердженням 61 % опитаних, не погодилося – 19 %, не визначилося – 20 %. Друге запитання виглядало натомість так: “Необхідно якнайшвидше провести референдум і відновити союз братніх радянських народів”. Погодився з цим твердженням 36 % опитаних, не погодилося – 37 %, не визначилося – 27 % [7]. Просте спостереження виявляє вражаючу річ: прихильників відновлення СРСР (36 %) в Україні майже удвічі більше, ніж противників української незалежності (19 %); повернення до “Союзу” й ідея української незалежності, виявляється, можуть мирно співіснувати в амбівалентній свідомості принаймні 17 % опитаних! Подібний курйоз виникає й довкола питання україномовності. За одними даними, лише 9 % етнічних українців називають російську мову своєю “рідною”. За іншими даними – 33 % українців визнають російську “мовою повсякденного спілкування” [7]. Непорозуміння тут знову ж таки виникає через відмінності в постановці по суті, здавалося б, того самого питання: в одному випадку “рідна мова” асоціюється з мовою дитинства, батьків, певної культурної території; в іншому – “мова повсякденного спілкування” апелює до суто функціональних, прагматичних вимог публічного дискурсу.

Ця постколоніальна амбівалентність не повинна нас надто дивувати, коли врахуємо, що, за даними центру “Демократичні ініціативи”, лише 34 % опитаного населення ідентифікує себе передусім з Україною. Тим часом більшість, 37 %, ототожнює себе передусім зі своїм селом, містом чи регіоном [7]. Тобто усі ці люди мають передусім свідомість “тутешніх” – “киян”, “одеситів”, “донбасців”.

Ще одне завдання, полягає у тому, що, як слушно зазначає професор історії Монреальського університету (Канада) Роман Сербин, нам “...треба показати історію не лише етнічних українців, а й народів, які заселяли Україну і увійшли в історію як пам’ять нації [24]. Слово “нація” професор вживає у західноєвропейському сенсі: усі громадяни нашої держави є українцями, які діляться на етнічні групи. На думку Олександра Майбороди, кожна етнічна спільнота, яка входить до структури української нації, повинна у своїй пам’яті нести знання про свої і позитивні, і негативні дії в минулому, щоб надалі уникати конфліктів [24].

Українська пам’ять пронизана ранами польськими, кримськотатарськими, єврейськими, вірменськими, ромськими, болгарськими, грецькими, німецькими і кримчацькими – представників усіх народів, які були розкуркулені, депортовані, розстріляні на нашій землі двома тоталітарними режимами. Утім на загальнонаціональному рівні ці рани переважно ще не усвідомлюються. “XX століття ще насичене стереотипами попередніх століть. І, будьмо відвертими, трагедії кримських татар, поляків, євреїв більшість українців не дуже співчуває”, – каже Олександр Майборода [24].

Сьогодні Україна прагне посісти своє місце в європейському “пазлі”, хоча наша європейська історія була перервана на три століття. Після дев’ятнадцяти років української незалежності, немало вчених на Заході ще й досі дивляться на історію нашої держави через “російські окуляри”, незважаючи на написані нещодавно цінні дослідження в галузі історії та соціо-політичних наук і створені за кордоном асоціації українців. Джованна Броджі, професорка державного університету Мілана, в своєму інтерв’ю газеті “День” пояснює

наявність цієї проблеми малою кількістю вчених–україністів у Європі, особливо тих, хто займається українськими студіями, не будучи українцем за походженням. Також професорка пише, що "... в Україні сьогодні є мало вчених, які мають здатність передавати їхні знання у спосіб, зрозумілий для не–українців" [4, с. 6]. Прихильником цієї ж точки зору є інший італійський вчений, дослідник українського шістдесятництва – доктор Сімоні Аттіліо Беллецца. Науковець наголошує, що в Італії, наприклад, українську мову можна вивчати лише в трьох університетах: в Римському університеті "Ла Сап'єнца", де україністикою займається професорка Оксана Пахльовська, державному університеті Мілана, де працює Джованна Броджі–Беркофф, та у Венеції є університет "Ca' Foscari" [2, с. 11].

Таким чином, наукову думку Заходу тримають у напрузі питання історичної пам'яті, що слугують творенню принципово нової синтетичної історії об'єднаної Європи. В даному контексті запитань більше, ніж відповідей. Колективну пам'ять Європи навряд чи можна визначити як цілісну, адже, зрештою, історія одного народу завжди перетікає в історію іншого, і ґрунт для історичних різночтвань, а отже, і розбіжностей буде, мабуть, існувати завжди. Саме тому чи не найбільш актуальним у сучасній царині політики пам'яті є ведення цивілізованого діалогу, відкритість до публічної критики, вміння вести перемовини, домовлятися відносно оцінок минулого, підтримка "діалогічної етики", спрямованої на взаєморозуміння та повагу до попередніх, теперішніх та майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. *Артюх В.* Зміст поняття історична пам'ять на тлі українських реалій. – [Електронний ресурс]. – Дата перегляду: 02. 09. 2010. – Режим доступу: http://soiprro.narod.ru/documents/konf_zhuk/artuh.doc
2. *Беллецца С.* Я відчуваю себе українцем... / Беллецца Сімоні Аттіліо // День. – 2009. – 26 червня. – С. 11.
3. *Бжезінський З.* Велика шахова дошка / Збігнев Бжезінський. – М., 1999. – 280 с.
4. *Броджі–Беркофф Дж.* Великі трагедії минулого цікавлять лише меншість, особливо коли йдеться про "трагедії інших" / Джованна Броджі–Беркофф // День. – 2009. – 12 червня. – С. 6–7.
5. *Високова В.* Пам'ять як історичний феномен / В. Високова // Відомості Уральського державного університету. – 2008. – № 59. – С. 317–322.
6. *Вівчарик М. М.* Українська нація: шлях до самовизначення / Вівчарик М. М., Панченко П. П., Чмихова В. І. – К.: Вища школа, 2001. – 287 с.
7. *Від "Малоросії" до "Індоевропи": українські автостереотипи.* – [Електронний ресурс]. – Дата перегляду: 02. 09. 2010. – Режим доступу: <http://och.at.ua/publ/54-1-0-2136>
8. *Гнаук Г.* Про місце України в колективній пам'яті Європи / Гергард Гнаук // День. – 2009. – 5 червня. – С. 13.
9. *Грабовський С.* Україна та глобальні виклики / Сергій Грабовський // День. – 2009. – 28 жовтня. – С. 1, 4, 10.
10. *Гуревич А.* Територія історика / Андрій Гуревич. – [Електронний ресурс]. – Дата перегляду: 04. 09. 2010. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Article/gur_terrist.php
11. *Зарецький Ю.* Історія, пам'ять, національна ідентичність / Юрій Зарецький. – [Електронний ресурс]. – Дата перегляду: 04. 09. 2010. – Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/nz/2008/3/za4.html>
12. *Зарудний Є.* Пам'ять: коротка чи вибіркова? / Євген Зарудний. – [Електронний ресурс]. – Дата перегляду: 04. 09. 2010. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/3000/3150/68402/>
13. *Зашкільняк Л.* Історична пам'ять і соціальні функції історії у сучасному світі / Леонід Зашкільняк // Україна – Європа – Світ. – Вип. 2: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвцев. – Тернопіль: Вид–во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – С. 156–159.
14. *Зерній Ю.* Державна політика пам'яті в Україні: Становлення та сучасний стан / Юлія Зерній // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 3. – С. 41–51.
15. *Історична пам'ять як поле змагань за ідентичність: матеріали "круглого столу",* 22 квіт. 2008 р. / За заг. ред. Ю. О. Зерній. – К.: НІСД, 2008. – 68 с. – [Електронний ресурс]. – Дата створення: 22. 04. 2008. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>
16. *Каппелер А.* Політика оцінки історії в сучасній Україні: Росія, Польща, Австрія та Європа / Андреас Каппелер // Україна на шляху до Європи. Проміжні результати Помаранчевої революції / За ред. Юліане Бестер–Дільгер / Пер. з англ. – К.: Вид. дім "Києво–Могилянська академія", 2009. – С. 274–292.
17. *Киридон А.* Концепт "історична пам'ять": варіативність дефініювання / Алла Киридон // Україна – Європа – Світ. – Вип. 3: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвцев. – Тернопіль: Вид–во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – С. 112–116.
18. *Киридон А.* Професійна історіографія та колективна пам'ять: проблема структурування простору / Алла Киридон // Україна – Європа – Світ. – Вип. 4: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвцев. – Тернопіль: Вид–во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. – С. 187–194.
19. *Кисла Ю.* Українська історична пам'ять: конструювання загальнонаціональної ідентичності в УРСР у сталінський період / Юлія Кисла // Наукові записки. – Т. 78. – К.: Вид. дім "Києво–Могилянська академія", 2008. – С. 34–39.
20. *Коннертон П.* Як суспільства пам'ятають / Пол Коннертон / Пер. з англ. С. Шліпченко. – К.: Ніка–Центр, 2004. – 184 с.
21. *Кралоук П.* Ми та Європа: гармонізація пам'яті / Кралоук П., Кульчицький С., Панченко В. та ін. // День. – 2010. – 18 березня. – С. 4.
22. *Магрицька І.* Чи помиляється професор Шаповал? / Ірина Магрицька. – [Електронний ресурс]. – Дата опрацювання: 08. 09. 2010. – Режим доступу: http://duda.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=576&Itemid=84
23. *Мінк Ж.* Переосмислення парадигми соціальної пам'яті. Між примиренням та реактивацією конфліктів минулого в Європі / Жорж Мінк // День. – 2008. – 4 грудня. – [Електронний ресурс]. – Дата опрацювання: 08. 09. 2010. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/258034/>
24. *Музиченко Я.* Менеджери пам'яті. Український інститут національної пам'яті потребує "піару", освітянських проєктів і здорової провокації / Ярослава Музиченко // Україна Молода. – 2008. – 7 жовтня. – [Електронний ресурс]. – Дата опрацювання: 08. 09. 2010. – Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1261/188/44651/>
25. *Нора П.* Проблематика місць пам'яті / П'єр Нора. – [Електронний ресурс]. – Дата опрацювання: 08. 09. 2010. – Режим доступу: <http://www.ec-dejavu.net/m-2/Memory-Nora.html>
26. *Остана С.* Журналісти мають шукати спільний знаменник історичної пам'яті / Світлана Остана. – [Електронний ресурс]. – Дата створення: 05. 12. 2007. – Режим доступу: http://www.telekritika.ua/view/2007-12-05/35337?theme_page=50&
27. *Павлишин А.* Європейський дискурс української історії – чи це можливо? / Андрій Павлишин. – [Електронний ресурс]. – Дата створення: 06. 11. 2008. – Режим доступу: http://www.europexxi.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=46
28. *Про національні образи минулого (XX*

століття і “війна пам’ятей”) / Звернення міжнародного товариства “Меморіал”. – [Електронний ресурс]. – Дата створення: 03. 2008. – Режим доступу: <http://www.kngu.org/KongrUkr/2008-03/memorial.html> 29. *Рікер П.* Пам’ять, історія, забуття / Поль Рікер. – [Електронний ресурс]. – Дата перегляду: 02. 09. 2010. – Режим доступу: http://www.e-dejavu.net/m/Memory_Greek.html#aristotle 30. *Рябчук М.* The nowhere nation, або чи має Україна історію? // Микола Рябчук. – [Електронний ресурс]. – Дата перегляду: 07. 09. 2010. – Режим доступу: http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php 31. *Сюдюков І.* Пам’ять як ресурс впливу / Ігор Сюдюков // День. – 2009. – 29 вересня. – С. 4. 32. *Сюдюков І.* Ми та Європа: гармонізація пам’яті / Ігор Сюдюков // День. – 2010. – 18 березня. – С. 4. 33. *Сюдюков І.* Дух розриває кайдани / Ігор Сюдюков. – [Електронний ресурс]. – Дата створення: 24. 02. 2010. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/ua/425.htm> 34. *Сюдюков І.* Прихований рушій історії / Ігор Сюдюков // День. – 2009. – 5 грудня. – С. 7. 35. *Ткаченко В.* Суд над Кліо: “перереформування” історичної пам’яті / Василь Ткаченко // Політичний менеджмент. – 2008. – № 6. – С. 54–77. 36. *Україна на шляху до Європи.* Проміжні результати Помаранчевої революції / За ред. Юліане Бестерс–Дільгер / Пер. з англ. – К.: Вид. дім “Кисво–Могілянська академія”, 2009. – 383 с. 37. *Україна на шляху до Європи* / [упорядкув.: В. І. Шкляр, А. В. Юричко]. – К.: Етнос, 2006. – 496 с. 38. *Фішка Й.* Українська чека Європи / Йошка Фішер // День. – 2010. – 5 – 6 лютого. – С. 5. 39. *Хальбвас М.* Колективна та історична пам’ять // Моріс Хальбвас. – [Електронний ресурс]. – Дата перегляду: 07. 09. 2010. – Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html> 40. *Шановал Ю.* Політика пам’яті в сучасній Україні / Юрій Шаповал // Громадянська освіта. – 2008. – № 36. – С. 7–11. 41. *Шевцова Л.* Давос не думає про Росію / Лілія Шевцова // День. – 2010. – 5–6 лютого. – С. 3. 42. *Юхновський І.* У Європі не сприймають конфлікту пам’яті українців та поляків / Ігор Юхновський // Наше слово. – 2009. – 9 серпня. – [Електронний ресурс]. – Дата перегляду: 07. 09. 2010. – Режим доступу: <http://nslovo.com/?cat=11> 43. *Як суспільства забувають* // Україна Модерна. – Вип. 15 (4) / Гол. ред. Портнов А., Маслійчук В., Грицак Я. – 2009. – 15 листопада. – [Електронний ресурс]. – Дата перегляду: 07. 09. 2010. – Режим доступу: http://umoderna.com/index.php?option=com_content&view=article&id=132:l-r-154-2009-&catid=25:anons&Itemid=72 44. *Яковенко Н.* Вступ до історії / Наталя Яковенко. – К.: Критика, 2007. – 376 с.

Ирина Васирук

ИГРА НА ДВУХ ПОЛЯХ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ

В статье рассматривается феномен “историческая память” и осуществлено попытку проанализировать основные проблемы, касающиеся “войн памяти”.

Ключевые слова: история, историческая память, “война памяти”, синтетическая история, образ прошлого.

Iryna Vasiruk

THE GAME ON THE TWO FIELD OF HISTORICAL MEMORY

In the article consider the phenomenon of “historical memory” and made attempt to analyze the basic problems which connected with “the wars of memory”.

Key words: history, historical memory, “the war of memory”, syntactical history, the image of past